ԽԻԿԱՐ

ՀԱՆԴԷՍ ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ

Ե· ՇՐՋԱՆ 1888 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 29 ԹԻՒ 41

ՕՐԱԿԱՐԳ

Առ տիկինը պատմութիւն · — Կնիկ առնել մի միայն բանաստեղծելու համար · — Գրպանի տետրս · — Վրիպակ · — — Մանուկցում :

ԱՌ ՏԻԿԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Խոնաւ յարկի մը մէջ տրուած որոշումները բաղդատա՞ծ էք երբէք չոր յարկերու տակ տրուած որոշմանց հետ : Որոշում մը , ուղիղ և արդար ըլլալու համար , խոնաւութե՞ան կը կարօտի թէ չորութեան : Ասոնց որո՞ն կը կարօտի միտքը, պարզ , յստակ , ուղիղ և տրամաբանական ըլլալու համար : Եթէ ճիշդ է այն առածն թէ առողջ միտքն առողջ մարմնոյ մէջ միայն կը գտնուի , ճիշդ համարուելու է նաև , թէ առողջ որոշումներն առողջ յարկերու մէջ միայն կրնան տրուիլ :

Արդով հասարակութիւնը խիստ ազէկ ըմբռնած է արդէն թէ առողջ դատողութիւնները կովու միէն կը ըղխին , թէ պակլայի տրամաբանութիւնները վատառողջ են միշտ , թէ սոխէն յառաջ եկած խորհրդածութիւնները սխալ են յաճախ , թէ վերջապէս մարդ արարածը պարտաւոր է իր ստամոքսին մէջ ամեն օր առ նուազն կէս օխա կով իջեցնել ,

որպէս զի սատանքը կարենայ քաջ տրամաբանել և ուղիղ եզրակացութեան յանգիլ։

Ձեր սատանքն ի՞նչ կարծիք ունի այս մասին։

Իմ սատանքս պատիւ ունի կարծելու թէ քիչ մը որակրամոլութիւն կը նշմարուի մտքին գործողութիւնները միայն սատանքի վերագրող փիլիսոփայութեան մէջ։

Ի՞նչ ըսել է։

— Աղէկ կ՚ուզացուր զիս որ աղէկ տրամաբան ըլլամ։

Ջանի մը սատանքներ ալ կը կարծեն մինչև իսկ թէ մարդուս բարի յատկութիւններն ալ պիճիքէքէն յառաջ կուգան։

— Աղէկ կ՚ուզացուր ինձի որ հաւատարիմ մնամ և գողութիւն չընեմ։

Այս տեսութեամբ հանճարն ալ կովու միս է, աղնութիւնն ալ կովու միս է, առողջութիւնն ալ կովու միս է, մէկ խօսքով մարդուս միտքն ալ, սիրտն ալ, մարմինն ալ կովու միս են։ Անդին ի՞նչ մնաց։

Ի՛նչ որակրամոլութիւն մարդուս որ ամեն պարագայի մէջ նախ և առաջ իւր փորը գոհացնել կը ջանայ և երբ անիրաւութիւն մը պաշտպանէ կամ գողութիւն մ՚ընէ, կաշխատի ինքզինքն արդարացնել սա փաստաբանութեամբ։

— Լաւ կ՚ուզացած չէի սխալ խորհեցայ, կովու միս կերած չէի ու կարծեցի թէ գողութիւնը վհատանձնութիւն է։

Եւ օրէնքն ալ պատրաստ է այս պատասխանն իրրև մեղմացուցիչ պարագայ ընդունիլ։

Մարդակազմութեան գիտութեան համաձայն, ցարդ մարդուս դէմքը կը քննէինք անոր մտքի և սրտի կարողութիւնները հասկնալու համար, այսուհետև անոր փորին պիտի զարնենք խմանալու համար թէ բանաստեղծութե՞ան կոչում ունի թէ խմաստասիրութեան, աստուածարանութե՞ան թէ պլուխնէբրաճանութեան, հշմարտախօսութե՞ան թէ ստախօսութեան։ Ոչ միայն անոր փորին պիտի զարնենք այլ նաեւ պիտի քննենք անոր բնակութիւնն ալ, որովհետև, ինչպէս ըսի, առողջ որոշումներն առողջ յարկերու մէջ միայն կրնան արուիլ։

Արդ, քննելու չատ բաներ ունինք այսօր։

Այսօր ամեն տեղ կը խօսուի մեր ազգային Պատրիարքարանի վրայ, այսինքն անոր հնութեան և խնամուութեան վրայ։ Եթէ կուզէք հասկնալ թէ ինչո՛ւ երէկ չէր խօսուեր և այսօր կը խօսուի Պատրիարքարանի չէնքին հնութեան վրայ, պատճառն այն է թէ նախ Մասբէրօ միշտ կը խօսէր անոր վրայ, երկրորդ երէկ չէինք գիտեր թէ Պատրիարքարանի չէնքն այնքան հին, այնքան խոնաւ է։ Շատ ազգայիններ այն առեն Պատրիարքարան կը տեսնեն երբ թէզքերէ ո՛ւռնելու հարկին մէջ գտնուին — ազգային տուրք չվճարելու լաւագոյն ճանբաներէն չէ Պատրիարքարանի ճանբան—։ Ազգայնոց մէկ մասն ալ այն առեն կը տեսնեն Պատրիարքարանն երբ նորընտիր Պատրիարքը տեսնելու փափաք ունենան։

Արդ՝ անոնք որ վերջին օրերերս Ամենասուրբ Ս. Պատրիարքին աչն համբուրելու համար բարեհաճեցան Պատրիարքարան երթալ, տեսան անոր չէնքին հնութիւնն և սկսան փափաքներ յայտնել անոր ի հիմանէ կործանման և ի հիմանէ կառուցման համար։ Ըստ մեզ գործն աւելի ապահովեալ կը լինէր եթէ նախ անոր ի հիմանէ կառուցման սկսէին և յետոյ ի հիմանէ կործանման։

Այո՛, այս փափաքները յայտնուեցան Պատրիարքարանի մէջ։ Չգիտեմ թէ Պատրիարքարանէ դուրս ալ կրկնուեցա՛ն նոյն փափաքները։

Բայց ինչ որ ալ ըլլայ, յայտնի է թէ մեր Պատրիարքարանի չէնքը տրամադրութիւն չունի առողջ որոշումներ արտադրելու և ամեն հայ կը փափաքի, Պատրիարքարանի մէջ կամ Պատրիարքարանէն դուրս, որ նորոգուի այդ չէնքը։

Այս փափաքը չատ բանաւոր է, թէև մեր մէջ բանաւորութիւն չինտուիր փափաքներու մէջ։ Ազգային մեռելոց համար ունինք Բերա, որպէս կը հաստատուն, աքանչելի գերեզմանատուն մ՛որ օտար մեռեալներու նախանձը կը չարժէ։ Մեր մեռեալները մեր կենդանիներէն չատ աւելի

երջանիկ են։ Ո՛չ ըլլան։ Առատաձեռն ազգայնոց չնորհիւ քանի մը տարիէն պիտի ունենանք նաև ազգային յիմարներու, ապուշներու, անառակներու, հիւանդներու և ծերերու համար ընդարձակ և եւրոպական ճաշակով կառուցուած հոյակապ չէնքեր՝ որու բնակիչներն եւս, քաջառողջներու հետ բաղդատմամբ, նախանձելի վիճակ մը պիտի ունենան։ Այնպէս որ երբ օտարի մը մեր յառաջադիմութեան վրայ գաղափար մը տալ ուզենք՝ անոր ձեռքէն պիտի բռնենք, նախ պիտի առաջնորդենք իրեն Բերա և պիտի ներկայացնենք մեր մեռեալները, յետոյ եէտիքուլէ տանելով գինքն կարգաւ պիտի ներկայացնենք իրեն մեր խենդերը, մեր ապուշները, մեր անառակները, մեր հիւանդներն և մեր ծերերը։ բնական է որ մեր խենդերն ալ, մեր ապուշներն ալ, մեր անառակներն ալ ի պատիւ ազգին քիչ մը խենդութիւն քիչ մ՚ալ անառակութիւն պիտի ընեն այն օտարին, որպէս վարժարանի մ՚աշակերտները սովոր են իրենց լաւագոյն շարադրութիւնները ցոյց տալ իրենց այցելող հիւրերուն։ Օտարն ալ անշուշտ պիտի հրճուի, եթէ հայասէր է, իւր տեսած մեռելութեան, յիմարութեան և անառակութեան վրայ, գոհ սրտով պիտի մեկնի։

Իսկ այս օտարն եթէ անքաղաքավարութեամբ հարցնէ մեզ։

— Տեսայ ձեր մեռեալները, ձեր յիմարներն և ձեր անառակները։ ուրիշ բան չունի՞ք դուք։ ո՞ւր են ձեր կենդանիները, խելացիները և զգաստները։ ասոնք ալ մեռեալներու, յիմարներու և անառակներու հե՞տ կը բնակին։ Ո՞ւր է այս գեղեցիկ վայրերն ու հաստատութիւնները վարող և անոնց վրայ տիրող մարմինը։ Ո՞ւր է ձեր կեդրոնը . . . ։ Այն ատեն պիտի տարին քիչ մը։ որովհետև պիտի ստիպուինք իրեն ներկայացնել ծառ մ՚որուն արմատը փտած է և ճիւղերը ծլած ծաղկած։ Կարելի՞ է երեւակայել ասանկ ծառ մը բնութեան մէջ։ Ասանկ բնական ծառ մ՚երեւակայելն առողջ մտքի գործ չէ, բայց ասանկ արուեստական ծառեր շատ կը բուսանին մեր ազգին մէջ։

Ուրիչի օգնելու փափաքը դժուարենէ կը ծնի։ Հիւանդ մը, ծեր մը, մեռեալ մը, յիմար մը, աղքատ մը դուք և կարեկցութիւն կը շարժեն, բայց Պատրիարքարանի խարխուլ չէնքն ո՛չ սիրտ կը շարժէ և ո՛չ միայն խղճին կը դպչի։ Գիտասիրտ անձ մը հիւանդին, աղքատին օգնելով կատարեալ գոհացում կուտայ իր խղճին և երկնից արքայութիւնը ժառանգելու իրաւունք կստանայ բայց Պատրիարքարան մը կառուցանելու մէջմարդասիրական բան մը չտեսներ։

Կրցի՞ Պատրիարքարանի չէնքին այսպէս խարխուլ մնալուն դաղտնիքը յայտնել քիչ մը։

Բայց ազգ մ՛որ յառաջադիմութեան ճանբուն մէջ է ամեն բան դժուարենէ ստատելու չէ։ Եթէ դժուարիւնը կըսէ մեզ թէ «Ձեր Պատրիարքարանի չէնքը կրնայ տակաւին քսան տարի դիմանալ» Ազգային պատիւն ալ կը պոռայ թէ «Այդ չէնքն ամիսէ մ՛աւելի չերթար»։

Բայց այս նկատումներն ալ կը կորուսանեն իրենց կարեւորութիւնն երբ յիշենք թէ առողջ որոշումներ արտադրելու պէտքն, որուն այնքան պէտք ունինք, կատիպէ զմեզ հնութենէ և խոնաւութենէ փրկել այդ կեդրոնը։ Եթէ հարկ ըլլայ՝ նոյն իսկ անոր կլիմային ալ փոխել պէտք է որպէս զի խոնաւ վիճաբանութիւններէ, դատողութիւններէ և որոշումներէ փրկուինք։

Ժամ է որ Ազգային ժողովը յայտնի քուէարկութեամբ իր որոշումը տայ այս մասին. որովհետև ինչ որ ԱՅՈ է յայտնի քուէարկութեամբ, ՈՉի կը փոխուի գաղտնիով։

ԿՆԻԿ ԱՌՆԵԼ ՄԻ ՄԻԱՑՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Ի՞նչ նպատակաւ կին կառնեն։

Ժամանակա՞ւ թէ հիմայ։

Ժամանակաւ կին կառնէին ամելու և բազմանալու համար, ընկեր մ՛ունենալու և անոր հետ կենաց քաղցրութիւններն ու դառնութիւնները վայելելու համար, ընտանիք կազմելու և զաւակներ ունենալու համար։

Աճելու և բազմանալու նպատակն այժմ թողուած է ընկերական և առողջապահական ինչ ինչ պատճառներով. ընկեր մ'ունենալու և կենայ քաղցրութիւններն ու դառնութիւնները անոր հետ բաժնելու նպատակն կարեւորութիւնը կորուսած է, հիմա հեռը կռիւ ընելու նպատակաւ է որ կին կառնեն. գալով ընտանիք կազմելու կէտին՝ ան ալ չինառուիր, աւելի ընտանիք կործանելու համար կամուրջ նանան. իսկ զաւակներ ունենալու նպատակը . . . զաւակներ ունենալու համար կարգուի՛լ . . . ի՛նչ ամօթ բան . . . լռէ՛, անառակ։

Մարդիկ բոլորովին տարբեր նպատակներու համար կը կարգուին այժմ։ Կինն այլ և այլ նպատակներու միջոց է այսօր, միջոց որ կարդարացնէ նպատակը։

Մէկ յօդուածի մէջ կարելի չէ խօսիլ այս նպատակներուն վրայ, որոց թիւն այնքան սաստկաւ է որքան չկարծուիր։ Անոնց իւրաքանչիւրին վրայ հարկաւ պիտի խօսինք՝ կարգաւ։ Մեր այս աւուր յօդուածին նիւթը պիտի ըլլայ ամուսնութիւն մ'որով այրն կին մը կառնէ անոր վրայ տիրաձելու նպատակաւ թէ՝ մարդս քանի՛ օր կրնայ անօթութեան դիմանալ, և թէ կինն որ եօթանասուներկու ժամ անօթի կը մնայ, ամուսնական սէրն անայլայլ կը պահէ սրբոտին մէջ, այս է, կը չարունակէ՞ ըսել իր ամուսնոյն «Ո՛հ, հոգւոյս հատորը, ա՛րքան երջանիկ եմ քեզի հետ, սիրոյդ համար պատրաստ եմ կեանքս իսկ զոհել։»

Սէրն անօթութեամբ կրնա՞յ անանիլ։

Այո, կը պատասխանէ բանաստեղծը և մանաւանդ մեծ երջանկութիւն կը գտնէ այն ամուսնութեան մէջ յորում այրն երեկոյին տուն դարձած միջոցին կնոջը կըսէ.

— Կնի՛կ, այս իրիկուն ալ հայ չկրցի քերել, գրկէ զիս։

Եւ կինն ամուսնոյն փաթթուելով, ուրախա՞ձևզուարթ,

— Շնորհակալ եմ, սիրելի ամուսինս, արդէն ուտելու ախորժ չունիմ այս գիշեր, կուշտ եմ։

Ցետոյ վեր կելլեն, կը վառեն ճրագն, եթէ ունին, և քովէ քով կը նստին։

— Ահա այս է բուն ամուսնութիւնը, կըսէ այրը։

— Այո՛, կենաց դառնութենէն քաղցրութիւն քաղել։

— Ի՞նչ օգուտ ունին ձոխ սեղաններն երբ այր և կին սիրով չեն։

— Ինչի՞ կը ծառայեն մեծափարթամ հարստութիւնները երբ այրն ուրիշ կնոջ քայլերուն կը հետեւի։

— Ի՞նչ ընեմ հոյակապ չէնքերն երբ անոնց մէջ վէճն ու կռիւն անպակաս են։

— Մարդս աղնիւ զգացումներ ունենալու է։

— Հարն ոչինչ է աղնիւ զգացմանց քով։

— Ֆիզիքմ չատանալու է մարդ։

— Նոյն իսկ ոչինչով։

— Ո՞րքան ուրախ եմ մեր խեղճութեան վրայ . . . կարծես անուշութիւն մ'ունի աղքատութիւնը։

— Անօթութեան մէջ սէրը կանուչնայ, կը սրբանայ, կատարածանայ կարծես։ Տես լուսինը ի՛նչ խորհրդաւոր ժպիտով կը ժպտի մեզ։ Այդ կապոյտ գմբեթին լուսատու պատուհաններէն անհունութիւնն է որ կը դիտէ զմեզ . . . չգիտեմ ինչո՞ւ կը յափշտակուիմ այս քաղցր երազներու մէջ . . . աւելին հարուստ են, բայց մենք աւելին երջանիկ ենք . . . մեր կեանքը վսեմ է, նոյն իսկ մեր մահը շատերուն նախանձը պիտի գրգռէ. եթէ օր մը անօթութենէ մեռնինք իրարու պլլուած, ով իմ հոգեայս հատորը, պիտի ողբան զմեզ, պիտի լան մեր վրայ, և մեր գերեզմանն պիտի թրջեն արցունքներով, և այս դառն արտասուքներէ պիտի բուսնին վարդի թուփեր, որոց վրայ յաճախ պիտի գայ սոխակն երգելու մեր սէրը։ Նկուր զըրկեմ զքեզ ո՛վ իմ սիրուն հրեշտակս։ Կուլա՞ս . . .

— Այո՛, ուրախութենէս կուլամ. . . . պատրաստ եմ քեզի հետ մեռնելու։

— Ուրախութենէ՞դ կուլաս . . . ո՛վ խնդութեան և սիրոյ չոգշոգուն ապամանդներ, թանկագին գոհարները արժէք չունին բնաւ ձեր քով . . . ո՛վ հոգեայս հատորը, արտասուացող մէկ կաթիլը միլիոն ապամանդներ կարժէ . . .

ուրախութենէդ կուլաս . . . այսքան կը սիրես զիս . . . եկուր գրկեմ զքեզ . ահ , ուրախ եմ որ անօթի ես , եթէ կուշտ ըլլայիր՝ թերեւս այսքան չսիրուն պաշտէիր զիս . . . վաղն իրիկուն ալ հաց չբերեմ ուրեմն . . . բեր սա Պօղոս Վիրգինիան կարդանք քիչ մը . . . ես կարդամ դուն ծունկիս վրայ պառկէ , մոլիկ ըրէ :

— Լաւ , բայց կտոր մը չոր հաց ունինք , ուտենք յետոյ կարդանք :

— Շատ աղէկ , սեղանը պատրաստէ :

— Հոս կուտենք :

— Գլխուս վրայ . . . չոր հաց . . . ի՛նչ պատուական ուտելիք . . . հարուստներու խմորեղէններէն շատ աւելի խաղցր է այս հացը . . . ո՛վ հովուական երջանկութիւն . . . ո՛վ Վիրգիլիոս . . . ո՛վ Ֆլորիան . . . ո՞ր է սրինգս . . . հնչեցնեմ զայն . . . որպէս թէ բարձր լերան մը վրայ ենք և ոչխարները կարածեն մեր շուրջը . . . ո՛վ անմեղութիւն . . . պարե՞նք քիչ մը , ո՛վ անմեղ հրեշտակ . . . մոքիս և սրտիս միակ առարկայն . . . գոհ չե՞ս այս վիճակէն . . . ըսէ՛ , . . . սիրտս կը տրոփէ . . .

— Շատ գոհ եմ :

— Շնորհակալ եմ . . . գրկէ՛ զիս . . . բայց մի գրկեր . . . պարզութենէ կելլայ գործը . . . հովուհիները չեն որ կը գրկեն հովիւները . . . ամօթխած եղիր միշտ :

Ընդունինք թէ բանաստեղծական է այս ամուսնութիւնը , բայց բանաստեղծ մը իւր խանդն և աւիւնը վատելու համար կամ՝ եթէ կուզէք , իւր հուրն ու բոցը արծարծելու համար կին մ՚անօթութեան վարժեցնելու իրաւունք չունի : Ներելի չէ կին մ՚առնել բանաստեղծելու նպատակաւ : Բանաստեղծելու համար ոտանաւոր կըլլայ բայց ամուսնութիւն ոչ , մանաւանդ թէ կինէն մուսայ չինելու փորձը միշտ չյաջողիր :

Հետեւեալ երեկոյին կինն , որ վստահ է թէ այրը հաց և միս սիւտի բերէ հետը , սեղանը կը պատրաստէ , այսինքն կը դնէ սեղանին վրայ ինչ որ պէտք է բայց ի ուտելիքէն և

կսպասէ ամուսնոյն որ կուգայ դիշերուան ժամու կէսին։

— Այս իրիկուն ալ չկրցի քեզի հաց բերել, սիրելի կնիկս, գրկէ՛ զիս։

— Բայց անօթութենէ կը մարիմ կոր ես։

— Եկո՛ւր, եկո՛ւր հրեշտակդ իմ, եկուր գրկացս մէջ մարելու, յետոյ ես ալ կը մարիմ և կ'իյնամ։

— Մարի՞մ։

— Ի՞նչ կը նշանակէ այդ հարցումդ։

— Մեղք չե՞մ։

— Մեղք չե՛ս . . . ա՛յ սիրադրուժ . . . դաւաճան . . . սուտ են եղեր ուրեմն այն երդումներդ որովք կերդնուիր թէ պատրաստ ես ինծի հետ մեռնելու . . . անհաւատարիմ . . . հացի համար միայն կը սիրես եղեր ուրեմն զիս . . . ա՛լս, խաբեցիր զիս . . . ։

— Ձքեզ սիրելու համար քան մ'ուտելու չէ՛։

— Երկիւղ դիշեր հաց բերած չըլլալուս համար կուբանաս զիս . . . կը մոռնաս խոստումներդ . . . ուրեմն հացս կը սիրես և ոչ զիս։

— Բայց անօթութենէ՞ մեռնիլ պէտք է։

— Լաւ էր քեզ անօթի մեռնիլ ինծի հետ քան թէ կուշտ ապրիլ ուրիշի մը հետ . . . այս է սուրբ սէրը։

— Ինչո՞ւ մեռնիմ պարապ տեղը . . . տեղը չկայ նէ . . ։

— Պարա՛պ տեղը մեռնիլ . . . մեղք որ Պօղոս Վիրգինիա կարդացած ես . . . մեղք որ Մշակականը կարդացած ես . . . մեղք որ Կալաթէա Էսթէլլան կարդացած ես . . . մեղք . . . հազար մեղք . . . գնա՛ ուրեմն . . . գնա՛, թո՛ղ զիս առանձին մեռնիլ . . . մինակ թողլ զիս իմ երազներուս մէջ. ես մինակ կրնամ մեռնիլ։

— Ինչո՞ւ մեռնիս . . . ։

— Ինչո՞ւ մեռնիմ. . . հարցուր թէ ինչո՛ւ ապրիմ այս անիրաւ աշխարհին մէջ յորում կին մը ամուսնոյն հետ մեռնելու մէջ հաճոյք չզգար։

— Մեռցնելո՞ւ համար առիր զիս։

— Ո՛չ, բայց երբ պարապանները կը պահանջեն, կինը

պատրաստ ըլլալու է ամուսնոյն հետ մեռնելու . . . այսպէս կաղնուանայ ամուսնութիւնը , կաստուածանայ սէրն և կանմահանայ մահը . . . բայց այսուհետև չեմ ուզեր որ մեռնիս , գնա՛ , մօրդ տունը գնա՛ , ուրիշ տեղ գնա՛ քեզի երջանկութիւն փնտռելու և թող պիս . . . ալ չե՛մ սիրեր զքեզ . . . մանաւանդ թէ կատեմ։

— Ես ալ քեզ կատեմ։

— Դուն ալ դի՞ս կատես . . . ի՛նչ հրէշէ եղեր կինը . . . Աստուած իմ . . . ան ալ դիս կատէ եղեր . . . թող ատէ , և ուրախ եմ որ այդ ատելութիւնը վիճակս աւելի բանաստեղծական կընէ . . . եղերերգութեան դիւցազն մը կը դառնամ . . . ։

— Երկու օր լռեցինք , բան մը չըսինք . . . ամեն օր ալ անօթի մնալ չըլլար ա՛ ։

— Գառաստւն օր կրնայիր անօթի մնալ եթէ անկեղծ սիրով , սուրբ սիրով սիրած ըլլայիր դիս ։ Ուրախ եմ որ զոհ կերթամ մարդկութեան . մարդկութեան զոհ ըլլալ . . . ի՛նչ մարտիրոսութիւն . . . ի՛նչ նահատակութիւն . . . կը գրեմ թուղթի վրայ թէ ինչու թուենաւորեցի ինքզինքս և յետոյ կերթամ կառը մը թոյն խմել և մեռնիլ . . . ։

— Խե՞նդ ես , ի՞նչ ես ։

— Խե՛նդ . . . չես կարող հասնիլ հոգւոյս բարձրութեան . . . խե՞նդ են անոնք որ կը թուենաւորեն իրենք զիրենք ։ Գնա՛ , հեռացի՛ր , չեմ ուզեր այլ եւս քովս տեսնել զքեզ ։

Կինը կը հեռանայ մօրը տունը կերթայ և երկու ամիս է որ բաժնուած է ամուսնէն ։

Ամսականն ալ ինքզինքը գինովութեան կուտայ . ամեն իրիկուն գինետուններուն մէջ կը պառկի և այս կեանքը շատ հաճելի կը թուի իրեն ։

Սոյն եղելութիւնեն յետոյ մը եաքը գինետան մէջ գտայ ինքզինքն ու հարցուցի իրեն ։

— Ի՞նչ վիճակ է այս ։

— Ի՞նչ ունի վիճակս . . . ես վիճակէս զոհ եմ . . .

մենք բանաստեղծքս միշտ այսպէս կապրինք . . . բոլոր բանաստեղծները ասանկ ապրած են . . . բանաստեղծներուն վիճակն է այս. պէտք է որ զոհուինք մենք որպէս զի մարդկութիւնը մարդ ըլլայ :

— Թշուառութի՞ւն է ձեր վիճակը :

— Ինարն այն ատեն անուշ է երբ կողբայ , բանաստեղծն այն ատեն ցնծարթ է երբ կուլայ : Թշուառութեան մէջ է մեր երջանկութիւնն և փառքը : Պէտք է որ սիրտերն աղնուանան , հոգիները վեհանան :

— Ձեմ հասկնար :

— Բանաստեղծները կը հասկնան բանաստեղծները :

Ու քանի մը վայրկեան յետոյ ծուռելով՝ ականջն ի վար դիւցազնական չեշտով մը .

— Կինս խաբեց զիս , ըսաւ , և գաւաթ մ'օղի սպրպեց բերանը :

— Խաբե՜ց :

— Այո՛, բայց գոհ եմ. . . որովհետև շուտ իմացայ խաբուիլս . . . խաբուեցայ իրմէ . . . մարդկութեան զոհերն ենք մենք . . . այսու ամենայնիւ այս վիճակիս մէջ շատ երջանիկ եմ :

Ցամառ չեմ , կը հաւանիմ թէ մարդս կրնայ հարստութիւնն արհամարհել հարստութիւն ձեռք բերելու յաջողած չըլլալուն համար , որպէս մարդս կրնայ երջանկութիւն գըտնել վիզէն չուան մ'անցունելու և սեղկին ձեղունէն կախուելու մէջ : Սխալ է այն կարծիքը թէ յուսահատութեան մէջ քաղցրութիւն չկայ : Անձնասպանն ոճրագործ և զոհ է միանգամայն որ մեր զայրոյթը կը գրգռէ իրրև անձնասպան և մեր գութը կը շարժէ իրրև զոհ : Այս ամենը լաւ : Բայց անհաւատարիմ կոչել կին մը սա պատճառաւ թէ չբարեհաճի ամուսնոյն հետ կախուելու , մեր սրտին համապատասխանող սիրտ չկրեր ըսել կնոջ մ'որ մեզի հետ անօթութենէ մեռնելու քաղցրութիւնը չզգար , ինքնասէր ուղեղի արդիւնք կը կարծեմ :

Շատեր կը վախնան որ կիներն իրենց ամուսիններուն

և նկարագիրն ունենան և քմահաճոյքն և ճաշակը։ Ագահ այրը հաշտ աչօք չնայիր կնոջն երբ սա երկու տարի չհագնի զոյգ մը կոշիկը։ Առաւօտները խահուէով թէյով խառն կաթ խըմող այրն կնոջը հաւատարմութեան վրայ կը կասկածի եթէ սա խահուէ միայն խմէ։ Չարբուխէ բռնուած այրն իւր ցաւոց անզգայ կը կարծէ կինն եթէ սա չհամի փռնգտալ անվիջապէս և կաս կարմիր քիթ մ՚ունենալ։ Վ. Իւկոն սիրող այրն չուզեր որ կինը լամառդին կարդայ։ Այսպէս նկարագրի, քմահաճոյից և ճաշակի տարբերութենէն, որ գոյ առն և կնոջ մէջ, կը հետևցնեն էրիկ մարդիկ ոմանք թէ իրենց կիներէն շատ չեն սիրուիր։

Մէջ բերած օրինակներս չափազանցութիւն թուին թերևս ոմանց. հոգ չէ. վկայներով կրնամ հաստատել թէ էրիկ մարդոց ոմանց նմանօրինակ պլանդակ պահանջմանց պատճառաւ տարին առ նուազն ութը հազար լինը հարիւր վաթսուն և մէկ վէմեր կը պատահին ամուսնական յարկերու մէջ և քսանի չափ կնաթողութիւններ։ Եւ այս շատ բնական է. ամուսնութիւնն երբ իւր նպատակէն կը ձեղի, տարբեր արդիւնքներ չէ կարող յառաջ բերել։ Այրն իրաւունք չունի պահանջել որ կինն ալ իրեն պէս բարկացող ըլլայ կամ բանաստեղծ ըլլայ կամ երաժիշտներու և ցնորքներու մէջ որորուի կամ ջլապերը սիրէ կամ ինչ գիտնամ վերջապէս, ըլլայ ինչ որ է էրիկը։ Եղիցին երկոքեան ի մարմին մին սխալ հասկնալ է այս։ Կին մը կրնայ չսիրել պառաւայով միսն որու համար կը խենդենայ այրը. կին մը կրնայ չախորժիլ պրիճէն որու համար հոգին կուտայ այրը. կին մը կրնայ սիրել ընթերցումը զոր կատէ այրը. և այս ամենուն մէջ բարոյականի դէմ ոչինչ կը տեսնեմ, ոչ ալ ամուսնական սիրոյ չիջում մը։ Էրիկ մարդիկ ոմանք հրաժեշտ տալու են ասանկ բռնաւորական պահանջմանց և մի միայն առաքինութիւն պահանջելու են անոնցմէ. այսու ամենայնիւ հարկ չկայ կին մ՚անօթի պահել հասկնալու համար թէ առաքինի՛ է արդեօք։

— Չապա այն թեթև այրերն որ կը պահանջեն որ իրենց կիներն ալ թեթև ըլլան։

Համբերող եղի՛ք, կարգաւ պիտի խօսիմ այն ամուսնութեանց վրայ որ ամուսնական նպատակ չունին. այժմ թող տուէք ինձ երթալ գինետուն և մեր ցնորեալ երիտասարդն արթնցնել իւր երազներէն։

ԳՐՊԱՆԻ ՏԵՏՐՈՒ

— Ամբակում աղա, խնացա՞ր կայծակին պատմութիւնը։

— Ո՞ր կայծակին։

— Անցեալ գիշեր իճատիէ տուն մը կայծակ ինկեր է ծխնելոյզէն, խոհանոցը մտեր է, խոհանոցէն ելեր մառանը մտեր է, մառանէն կերակուրի սեղեակը գացեր է, անկից հիւրերու սեղեակը մտեր է, հիւրերու սեղեակէն դուրս ելեր ու սանդուղքէն վեր ելնելով տան տիրոջը սենեակը մտեր է, քիչ մը պռօն խառներ է . . .

— Բան մը տարե՞ր է։

— Ի՞նչ պիտի տանի, յետոյ վար է իջեր և քանի մը ղրացիներուն տուներն ալ պտըտեր է։

— Կերեւայ որ զարնելու մկկը փնտռեր է ու չէ կրցեր գտնել։

— Նայէ կուգա՞յ մի իմ կինս զարնելու . . .։

Սարսափելի խաւարեալ մը.

— Մ'իքայէլ աղա, Սահմանադրութեան վրայ Սրբազան Պատրիարքին ուխտ ըրած օրը դուն ալ եկեղեցի՞ էիր։

— Չէ։

— Ինչո՞ւ չգացիր։

— Շիտակը կուզե՞ս, խղճմտանքիս դպաւ։

— Խղճմտանքի բան չկայ հոս։

— Սահմանադրութեան վնասներն այնքան մօտէն տեսայ որ անոր վրայ ուխտ ընլալը լսեմ նէ ինծի անանկ կուգայ որ ազգը կտոր մ'ալ կործանելու ուխտ կընլայ։

Անցեալ կիւրակէ ներկայացում մը տրուեցաւ Բերա, ի նպաստ Դպրոցասէր Տիկնանց ընկերութեան։

Խաղին անունն է Քօռամօ։ Գլխաւոր դերը կատարեց հանրածանօթ Ադամեան։

Պատիւ ունիմ յայտնել կատարեալ անկեղծութեամբ թէ բան մը չը հասկցայ այս խաղէն։

Ուրախ եմ սակայն բան մը չհասկնալուս վրայ, որովհետև բան մը չը հասկնալէս հասկցայ թէ շատ բարձր է այդ թատերգութիւնն։

Աստուծով անոր երկրորդ ներկայացումէն կը ջանամ բան մը չհասկնալ դարձեալ։

— Կզկիչն լ՚ա՞ք։

— Չէ։

— Ուշ էք մնացեր։

— Մսավաճառը, նպարավաճառը, հացավաճառը թող չեն տար որ իջնաս։

— Անոնց ալ սիրտը կոտրելու չէ . . . Հոն անցուցէք այս ձմեռ։

— Ուզենք չուզենք անանկ պիտի ընենք։

— Ա՛ս ի՞նչ բախտ է մեր բախտը կարապետ աղա։

— Ի՞նչ կայ։

— Աղբա՛ր, ոչ չըմէնաըփէըը կը զարնէ մեզի ոչ . . .

— Կայծակը։

Ստացանք.

Սփոփանք ռամկին Մխիթարեան Ցովհաննէսեանէ։

Կրթութիւն ձայնակաւ երաժշտութեան ըստ եւրոպական դրութեան Մինաս Գ. Մինասեանէ։

Առձեռն Բառարան հայերենէ ի գաղղիերէն Կոմիտաս Ա. Ոսկեանէ։

Օսմաներէն Քերական Մխիթար Աբիկեանէ։

Այս գործերն՝ որոց իւրաքանչիւրն ունի իւր օգտակարութիւնը, կը փութանք յանձնարարել մեր ազգայնոց։

Սոյն երկասիրութեանց, ինչպէս նաև մեր գրատեղանին վրայ գտնուող ուրիշ նոր հրատարակութեանց վրայ պիտի դրենք, պատեհ առթիւ, առ Տիկին Պատմութիւն։

Երկրորդ անգամ խնդրանք բերկրութեամբ սրտի թէ մայրաքաղաքիս մէջ գտնուող բոլոր վարդապետները վանքերը պիտի ղրկուին։

Խե՛ղճ Տիմոթէոս Զօլաքեան . . .

Բաւական վիրաւորուեցաւ վերջերս մեր քանի մ՝եկեղեցականներէն իւր յուշարկն լեզուաւ հրատարակած Արարողութիւն Սրբոյ Պատարագի, ըստ Հայաստանեայց ուղղափառ եկեղեցւոյ գրքին յառաջաբանին պատճառաւ։ Եւ սակայն յարձակումի կրելու յանցանք մը գործած չէր։

Ինչ կըսէր յառաջաբանին մէջ։

Հայկական եկեղեցւոյն վրայ պատմական ինչ ինչ ծանօթութիւններ տալով ուղղափառ կը դաւանէր զայն և իւր ազգայիններըը յանդիմանելով կը յորդորէր որ իրենք ալ այնպէս ճանչնան։ Պատմական սխալներ եթէ ունէր նա իւր յառաջաբանին մէջ, կրնային հերքուիլ վայելուչ լեզուաւ։

Երբ ուղղափառ եկեղեցի մը մեզի հերետիկոս ըսէ, անմիջապէս կը փութանք հաստատել թէ մեր եկեղեցին ալ ուղղափառ եկեղեցւոյն չար և նմանն է ինչ ինչ պզտիկ տարբերութիւններով. իսկ երբ այն ուղղափառ եկեղեցւոյն մէկ անդամը պաշտպանէ մեր եկեղեցւոյն ուղղափառութիւնը, այն ատեն ալ կրակ կը կորինք և մեր եկեղեցին ձերինին չը նմանիր կըսենք։

Կերեւի թէ առաջին պարագային մէջ, ապացուցանելու համար թէ մենք հերետիկոս չենք, կը զիջանինք որ մեր եկեղեցին մեր եկեղեցւոյն հերետիկոս ըսող եկեղեցւոյն նման է. իսկ երկրորդ պարագային մէջ, մեր եկեղեցւոյ անկա-

խուֆիւնը չկորուսանելու համար , չենք ուզեր որ մեր եկեղեցին մեր եկեղեցւոյն ուղղափառ ըսող եկեղեցւոյն նմանի քիչ մը :

ՎՐԻՊԱԿ

Խիկարի վերջին Թերթին Թիւն 40 պիտի ըլլայ և ոչ Թիւ 51 որպէս գրուած էր :

Ներկայս Թուագրուած է 41 ով որ է ճիշդ Թիւն ցարդ հրատարակուած Խիկարի Թերթերուն :

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

Խիկարի մինչև 1888 Օգոստոս հրատարակուած ամբողջ Թերթերը , երեք հատորներու մէջ ամփոփուած , գոհացուցիչ գնով կը վաճառուին լրագրոյս գրասենեակը :

Խիկար կը հրատարակուի ամեն Շաբաթ օր :

Տարեկան բաժնեգինն է երկու արծաթ մեհիտ ու կես քէ մայրաքաղաքիս եւ քէ գառառաց համար :

Իւրաքանչիւր թերթին գինն է յիսուն բարա :

Անգործադրելի կը մնայ ամեն նամակ որ Խիկարի բաժանորդագրուելու փափաք կը յայտնէ առանց աւոր բաժնեգինը հետը բերելու :

Նամակք ուղղելի են հետեւեալ հասցեով .

Յ. Յ. Պարոնեան , Մեհմետ բաշա խան , բիւ. 18 , Կ. Պոլիս :

معارف نظارت جلیلهسنه ۳۵٦ نومرولو رخصتنامه سیله طبع اولنمشدر

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐ. ՅՈՎՍԵՓԱՅ ԳԱՎԱՖԵԱՆ